

ФЕМІНІСТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА ЗБІРКИ «НАРОДНИХ ОПОВІДАНЬ» МАРКА ВОВЧКА

Фемінізм до сьогодні провокує бурхливі дискусії та викликає появу неоднозначних реакцій. Як організований жіночий рух, ідеологія і культурна традиція він виник в Україні у 80-х роках XIX століття. Феміністка і письменниця Наталія Кобринська заснувала першу жіночу організацію «Товариство руських жінок» у 1884 році в місті Станіслав. Питання «іншості» жінки було і залишається актуальним. Про її права й обов'язки, місце в суспільстві та місце в сім'ї, освіту і виховання, сподівання й рішення, ведуться суперечки і як прихильниками, так і противниками жіночої емансипації.

Марко Вовчок займає особливе місце серед видатних українських письменниць XIX століття. Її громадська й літературна діяльність мали особливе значення в українському жіночому та суспільно-політичному русі, особливо у 60-ті роки XIX століття. Вона однією з перших заявила про свої права на свободу, на право вибору.

Мета нашої статті – крізь призму фемінізму дослідити тему жіночої долі в збірці «Народні оповідання» Марка Вовчка.

Про зацікавлення письменниці феміністичним рухом і проблемами жіночої емансипації може свідчити її листування з С. Єшевським, зокрема вона пише: *«Мене дуже тепер хвилює думка, скільки б могли зробити жінки, священицькі доньки і дружини, і що вони нічого не роблять»* [5, с. 425]. Марко Вовчок у прозі продовжила традицію Т. Шевченка, зворушливо зображуючи важку долю жінки. Проблема емансипованості жінки є основоположним ідейно-естетичним елементом прозових творів Марії Вілінської. Вона тонко вимальовує характери своїх героїнь, погляди на життя та настрої, з ніжністю і любов'ю

ставиться до них. І Франко зазначав, що найдорожчою, найважливішою рисою вдачі Марка Вовчка, що пройняла всю її творчість та громадську діяльність, була надзвичайна любов до жінок, особливо пригноблених соціальними умовами.

Серед українських дослідників, які розглядали творчість Марка Вовчка в даному феміністичному контексті, можна вважати В. Агеєву, Т. Гундорову, Н. Зборовську, М. Крупку, С. Павличко, В. Погребню та ін.

Безумовно, однією з найцікавіших сторін творчості Марка Вовчка є змалювання долі жінки в прозі, всі її герої – незвичайні. За допомогою художнього слова письменниця пропагувала ідею морального, духовного та соціального розкріпачення жінки, яка прагне самостійно обирати свій шлях, яка здатна на протест. У «Народних оповіданнях», створених за часів кріпаччини, Марко Вовчок змальовує важку жіночу долю, нищівно викриває все те, що в'яже, деморалізує жінку. Зображуючи події, які є сумним наслідком гострих соціально-побутових зіткнень, письменниця створює цілісні жіночі характери [7, с. 12]. У цій збірці яскраво простежуються витоки фемінізму. Авторка описує страждання. Головні героїні позбавлені майбутнього, часто бездітні або просто нещасливі. Підтекстове прочитання збірки дає можливість усвідомити: саме через те, що ці жінки знаходяться під подвійним а то й потрійним гнітом, призводить до відсутності вільного розвитку, самореалізації, творення.

У оповіданні «Ледациця» показаний протест молодої сільської дівчини Насті проти кріпосної залежності її родини, складна боротьба за те, щоб позбутися кріпацтва, її *«думи про швидке визволення з кріпацтва не дають спокою їхньому серцю»* [6, с. 125]. Вона глибоко схвильована тугою мами й сподівається визволитися і знайти правду. *«Та все мені, – говорить Настя, – давня воля сниться, чогось мені неспокійно: усе чогось дожидаю, сама не знаю чого... І думки мої мішаються, і сон мене не бере; А засну – все*

сниться, що я на волі» [2, с. 266]. Героїня прагне відчувати себе людиною, а не рабинею, і ці думки надають їй сил. Дівчина не жаліє себе, а жертвує всім, що дороге для кожної людини, заради того, що стати вільною: здоров'ям, дівочою честю і навіть рідною дитиною. Смерть свого немовляти Настя так і не усвідомила до кінця. Тільки отримавши свободу, могла почати жити, але вже не було заради чого жити і кого: «– То вбийте мене, вбийте! – крикне ламаючи руки... – Не женіть мене, не женіть, – нехай я хоч трохи одпочину! Матінко, я ж ваша дитина, – не женіть! ... – Сховайте, сховайте мою дитину, – шепче, – вона вже давно вмерла!» [3, с. 98].

Трагічна доля жінки козацького роду Олесі, яка раніше була вільною людиною, а згодом стала рабинею-кріпачкою, глибоко розкрита у оповіданні «Козачка». Марко Вовчок звертає увагу на глибину психологічних переживань героїні крізь призму розкриття кріпосницьких устроїв. Спочатку дівчина була *«до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує... Жила в батька-матері, не знаючи горя ані лиха» [4, с. 1].* Потім залишається сиротою, помирають її мати й батько (заможній козак). Вона виходить заміж за кріпака, а це означає, що сама має піти в неволю. *«Олеся стоїть у старій свитині, стоїть сама одна, розлучено її з чоловіком, діточки її стомили ніженьки, заклопотали головочку, годячи панському плем'ю, як лихий боляці...» [4, с. 6].* Варто звернути увагу на мову героїні, яка продукує мисленневий світ Олесі. Завдяки цьому авторка передає трагедію героїні, показує, наскільки її душа зболена від страждань. Марко Вовчок протиставляє життя Олесі-кріпачки та вільної козачки й дає зрозуміти, яким життям могла б вона жити, якби не відмовилась від усього заради кохання.

Оповідання-балада «Максим Гримач» порушує проблему вибору жінки та соціальної нерівності. Катря покохала невіЛЬНОГО козака-кріпака Семена, але її батько Максим – заможна людина – хоче для своєї донечки

достойного обранця. Старий Гримач думає, якщо Катря вийде заміж за кріпака, теж стане б кріпачкою. Для дівчини почуття на першому місці, й вона чекає, доки її милий зможе викупитись. Однак коханий Катрі гине, і разом з ним помирають її сподівання, почуття, відтак це стає причиною самогубства дівчини. Вражена горем, розуміючи, що приречена лише на підневільне життя з волі батька, у смерті юна красуня хоче знайти свободу. Максим Гримач, який дуже любив свою доньку, розбитий такою втратою: *«Зачинився старий Гримач, аж п'ять років не виходив за свої ворота. Одиурався отамана й здобичі. Посивів, як той голуб сивий»* [3, с. 85]. Авторка піднімає проблему сімейного насилля з боку батьків, відсутність права жінки на свободу вибору.

Проблеми нерівності та аб'юзивних стосунків порушено у творі «Данило Гурч». Мова йде про нелегке життя Наталі, яка не може вийти заміж за коханого Михайла, бо той – незаможний. Батьки силою віддають її за багатого Данила Гурча: *«– Мамо моя! – плаче, – не губить мене, молодой, не топить за Гурчем. Лучче мені вмерти, як за ним бути!»* [1, с. 118]. І хоча Данило жінку страшенно кохає, – вона боїться його любові, через надмірні ревності, що граничать із власницьким ставленням до дружини: *«З того часу так-то вже пильнував Наталю, що й ступня з хати не пускає. Чи робить вона де в садку та розважає себе, співаючи тихенько, чи у дворі господарює, – він усюди вродиться й очей блискучих не зведе з Наталі, аж їй і страшно й сумно»* [1, с. 118]. Під тиском домашнього насилля, Наталя постійно відчуває свою обмеженість і сумує за минулим життям: *«Схилила голову на білу руку, плаче та згадує своє дівування: як то весело було й вільно! І спом'янувсь їй ясноокий Михайло... який він тихий був, люб'ячий...»* [1, с. 120]. Молода жінка вирішує потайки відвідати свою матусю, коли чоловік їде в місто. Данило, що нагодився на той час, у стані афекту мчить за нею і вбиває. Марко Вовчок протестує проти невільного життя у

родині, змальовуючи сум і душевні муки героїні, викликає у читача глибокі співпереживання.

Збірка «Народні оповідання» Марка Вовчка містить цілу галерею типів жінок, які не змогли реалізуватись через певні соціальні фактори. Усі героїні прагнуть родинного щастя і кохання, проте приречені на страждання. Незвичайні жінки обирають самозречення, яке є несвідомим. «Героїням цих оповідань ще не спадає на думку активно протестувати проти свого тяжкого й безвихідного становища. Але їхні образи овіяні глибоким співчуттям, викликають у читача настрої обурення і протесту проти нелюдської соціальної системи» [3, с. 15]. Для них поняття свободи важливіше за інші почуття.

І хоча жінки проаналізованих нами творів мають яскраво виражені фемінні ознаки періоду кріпацтва: покірливість, пасивність, залежність від чоловічого впливу, відсутність вольових якостей, фаталізм, однак, доведені до критичної межі, знаходять сили для протесту. Однак, як правило, це екзистенційне протистояння призводить до трагічних наслідків. Вони переживають різні етапи, які руйнують їхні мрії та життя: небажане одруження, смерть члена родини, відправлення у чужі землі, негативні вчинки зі сторони інших персонажів. Фінал кожного твору трагічний: жінки або живуть не так, як хочуть, або, у гіршому випадку, помирають.

Таким чином, творчість Марка Вовчка цікава тим, що вона намагалась розкрити психологію жінки через її переживання, через її природу, закладаючи підвалини феміністичного руху.

Література

1. Вовчок М. Збірка творів. Київ : Наук. думка, 1983. 638 с.
2. Кругікова Н. Сторінки творчого життя (Марко Вовчок в житті і праці). Київ : Дніпро, 1965. 389 с.
3. Марко Вовчок. Твір : Козачка 10 с.

4. Марко Вовчок. Твори : У 3-х тт. Київ : Дніпро, 1975. Т. 1. 637 с.
5. Марко Вовчок. Твори : У 6 тт. Київ, 1956. Т. 6 С. 425–458.
6. Марко Вовчок. Твори: У 7 тт. Київ : Наукова думка, 1964, Т. 1, С. 113–120.
7. Сметанська М. Марко Вовчок у боротьбі за рівноправність жінки (До 150- річчя з дня народження письменниці) // Українська мова і література в школі. 1993. № 12. С.11–16.

Сьомак Валерія – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: феміністичне спрямування української літератури.

Науковий керівник – старший викладач кафедри української літератури Пойда О. А.

Дарина Пушкарук

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У РОМАНІ НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ХМАРИ»

Характерною особливістю українського літературного життя останніх десятиліть ХІХ ст. стало, підкреслює П. Хропко, порушення пекучих проблем, пов'язаних із соціальним і національним пригніченням народу. Українська проза намагалася в цей час усебічно з'ясувати взаємини інтелігенції з іншими суспільними верствами, художньо дослідити місце і роль інтелігенції у визвольному русі [6, с. 3]. Поряд з Панасом Мирним, О. Кониським, І. Франком, Б. Грінченком, Оленою Пчілкою цю тему освоює також І. Нечуй-Левицький.